

УДК 316.4

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-100-1-83-92>

ПРОБЛЕМИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ДОСВІД ТА ПЕРШІ ВИСНОВКИ

Є. А. Зеленов

ORCID 0000-0001-6296-1067

М. В. Кобзарь

ORCID 0000-0001-5601-8187

В. І. Теміров

ORCID 0000-0002-7245-3987

В статті порушується питання щодо використання дистанційної форми навчання у якості повсякденної (неокласичної) практики освітнього процесу. Наголошується, що масове комунікативне розведення у просторі носія-передавача та отримувача навчальної інформації створює нову освітню парадигму, яка нівелює існуючу традиційну модель класно-аудиторного спілкування сторін. Стверджується, що всебічний перехід на дистанційну освіту суперечить самій сутності вищої школи, а саме: формуванню в рамках природно-наукового середовища повноцінної соціальної та інтелектуальної особистості. Попереджається, що дистанційна освіта ні в якому разі не повинна стати вище за традиційну, а має розглядатися лише як вимушена або допоміжна дія, обмежена часом і кількістю вправ. Визначені аспекти дослідження феномену дистанційного навчання: навчальний, соціальний, комерційний, технічний, цивілізаційний або гуманітарний. Проаналізований досвід дистанційного навчання в СНУ ім. В. Даля у період першого карантинного обмеження (весняний семестр 2020 р.). Відзначені основні віртуальні платформи і системи, задіяні у цьому процесі: MOODLE, Skype, Zoom, Discort, Big Blue Button conference. Виявлені ситуативні та перспективні негативні моменти масового застосування дистанційної системи навчання, а саме: емоційно-психологічні, гуманітарно-освітні, процедурні та навчально-технічні. Зроблено висновки про незворотність процесу «цифровізації» суспільства, і, в першу чергу, освіти, та про необхідність ретельного дослідження питань соціально-психологічних наслідків широкого застосування дистанційного навчання в закладах середньої та вищої освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, вища освіта, досвід дистанційного навчання, онлайн навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Світова пандемія, з якою зараз бореться усе людство, виявила велику кількість проблем, що потребують аналізу та дослідження. Коронакриза стала справжнім випробуванням нашого інформаційного суспільства зустріти Невідоме. Науковці доволі давно визначили, що базою соціально-економічного розвитку у сучасному світі є не матеріальне виробництво, а виробництво інформації та знань. Добробут людей напряму залежить від рівня їх освіти, професійних знань і умінь, а також активної життєвої позиції. Стрімкий розвиток технологій та темп науково-технічного прогресу здавна диктують попит на освіченість та інтелектуальність фахівців усіх галузей. Тому інституційний статус системи освіти в суспільстві перетворився у конкуруючий капітал боротьби за ринок, життя, майбутнє. Освіта має постійно трансформуватися, відповідаючи на виклики сучасності. Одним з таких викликів стала справа пристосування людини, суспільства і держави до життя в умовах пандемії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Питанням, що пов'язані з дистанційним навчанням, присвячено багато наукових праць. Особливо актуальною ця проблематика стала в період глобальної пандемії, що переживає не тільки наша країна, але й вся планета. З множини наукового матеріалу, що має місце у глобальній мережі назвемо кілька розвідок, які привернули нашу увагу.

Перш за все, це праці Б. Шуневича, присвячені проблемам дистанційної освіти у вищій школі Європи та Північної Америки (Шуневич, 2005, 2006). Крім того, актуальність і проблемність дистанційного навчання досліджували Н. Самолюк та М. Швець (2013), переваги та недоліки дистанційного навчання вивчав Л. Власенко (2013.), методичні аспекти створення навчальної літератури для дистанційного навчання досліджував О. Гороховський (2007) та багато інших.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Сутність дистанційної освіти, на нашу думку, полягає у доповненні наявної бази знань слухача, яку він отримав за класичної схеми навчання, якісно новим або специфічно-професійним контентом. Дистанційна освіта ні в якому разі не повинна підміняти собою освіту класичну. Надавати слухачам ази науки вона не має ніякого «морального права», оскільки розведення у просторі за допомоги

технічних пристроїв усіх учасників освітнього процесу суперечить самій сутності вищої школи, а саме: формуванню в рамках природно-наукового середовища повноцінної соціальної та інтелектуальної особистості.

Феномен дистанційного навчання, як будь-яке складне педагогічне явище, потрібно досліджувати в кількох аспектах. Перший аспект – суто навчальний. Недоліки дистанційної освіти тут очевидні. Функціонально – це не більше, ніж спрощена система теоретичної самопідготовки студента, модульована віртуальним викладачем. Але чому «віртуальним», коли це зазвичай жива людина? Тому що сприйняття слухачем інформації у дистанційному форматі передачі знань йде дещо інакше, ніж наживо. Технічні пристрої не можуть повноцінно донести до студента ті емоційно-психологічні, образотворчі та інтелектуально-глибинні посили викладача, які становлять важливу (і невід’ємну) частину освітнього процесу. Не доносять вони і атмосферу колективної свідомості слухачької групи як за обміном думок, так і за сприйняттям інформації їх учасниками. Практичні навички роботи з лабораторним обладнанням теж залишаються поза межами «пам’яті м’язів». Спрощується контроль знань. Тести та презентації локалізують свідомість студента по вже готових рішеннях. У зв’язку з цим особливо недоречно надавати студентам за дистанційною освітою базові або опорні знання з дисциплін. А от доповнювати ці знання у режимі віртуального навчання – річ цілком слухна. Наприклад, у варіанті проходження слухачем дистанційних курсів підвищення кваліфікації.

Другий аспект – соціальний, а точніше антисоціальний. Треба визнати, що ДО, як відносно дешева освіта, може вбирати в себе дуже велику кількість її здобувачів. Саме в цьому криються її недоліки, пов’язані з майбутньою сегрегацією роботодавцем найманої робочої сили. Так вже зараз в деяких провідних країнах світу певні закони щодо надання громадянства й працевлаштування іноземних громадян надають перевагу спеціалістам тільки очної форми навчання. Якщо за дипломом дистанційне навчання буде прирівняне до очної освіти, суспільство стане перед дилемою – куди подіти масу недостатньо кваліфікованої, але дипломованої вищою школою, робочої сили. Позначка «дистанційна» у дипломі (поряд з «очною» та «заочною») може стати клеймом приналежності людини до «нижчого» соціального прошарку населення: незаможного та неосвіченого. Загальносвітовий процес банкрутства середнього класу доповниться значною кількістю нових членів. Хоча за деяких обставин диплом дистанційної форми навчання теж знадобиться, наприклад у випадку зайняття локальної вакансії місцевого рівня або підтвердження вже існуючих робочих навичок. В цілому ж дистанційна освіта звучує можливості соціалізації студентів як на рівні міжособистих зв’язків в групі,

так і в загальному житті. Адже того, хто навчається віддалено, вона позбавляє повноцінної «розкоші людського спілкування» – як казав Екзюпері. А якщо прийняти до уваги пріоритети так званого «покоління Z» або «цифрової генерації», то картина виявляється ще сумнішою.

Третій аспект – комерційний. Дистанційна освіта – це цілком комерційний проект сучасної вищої школи, вимушеної пристосовуватися до реалій нашого світу. Світова економічна депресія, несприятливий демографічний стан, політична нестабільність, пандемічна криза – загрожують освітній системі значними втратами економічного та інтелектуального потенціалу. Вийти з під дії цих та інших руйнівних факторів вища школа намагається за допомоги нових форм освітніх послуг, як то – дистанційна форма навчання. З боку отримувача освітніх послуг така ситуація несе певні ризики, коли його помірні витрати на навчання не створюють йому умов для розбудови професійної кар'єри, життєвого прогресу і розвитку особистості.

Четвертий аспект – технічний. Дистанційна освіта стала масовим явищем тільки з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій. Їх безупинне вдосконалення створює прецедент заохочення і носія, і отримувача навчальних знань до повного переходу на дистанційну форму навчання. Адже природа людини поки досить успішно й навіть залюбки налагоджує свій діалог з віртуальним світом, особливо у поколінні «Z». Цим фактом змінюється сама освітня парадигма вищої школи. На жаль, саме цей розвиток подій має місце у реальному житті, заляканому загрозою вірусної пандемії та економічного спаду.

П'ятий аспект – цивілізаційний або гуманітарний. Зміст будь-якого навчання неможливий без духовної складової, світоглядного аспекту, формування культурних і моральних цінностей, переконань та принципів. За ДО цей аспект значно послаблюється. Адже у віртуальному сприйнятті інформації закладена та сама енергетична обмеженість, що розлюднює духовний зв'язок усіх учасників навчально-наукового процесу. Живі унікальні творчо-емоційні і енергетичні сили викладача, що модулюють його роботу у разі природного спілкуванні з аудиторією, значно пригнічуються у варіанті віддалено-мережевого спілкування.

Отримавши в дитинстві в сім'ї перші навички соціалізації, розвинувши їх в середній та вищій школі, молода людина протягом подальшого життя доводить ці навички до необхідного рівня досконалості. Все це передбачає постійне знаходження людини в суспільстві «живого» природного спілкування. Тільки в цьому випадку можна говорити про повноцінність розвитку її особистості, сформованої класичним освітнім підходом навчання.

Формулювання мети статті та завдань. Ця стаття має на меті проаналізувати досвід дистанційного навчання в Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля в період весняного семестру 2019/2020 навчального року (перший загальний карантин).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. З точки зору вищезазначених аспектів застосування дистанційного навчання проаналізуємо досвід, який отримали студенти та викладачі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля під час карантину.

Усі факультети університету з високим рівнем відповідальності пристосовувалися до нових умов дистанційного навчання весняного семестру 2019-2020 навчального року. Загальним для всіх стало використання віртуальної платформи MOODLE для виконання встановленого семестрового навчального плану. Накопичений досвід роботи і підготовлений навчальний контент даного ресурсу дозволив успішно завершити більшість завдань освітнього процесу в режимі самопідготовки студента з поточним контролем знань. Задля вичитки онлайн-лекцій можливої платформи MOODLE виявилися не досить зручними, тому лекційні та практичні заняття проводилися з використанням спеціалізованих програмно-мережових ресурсів, таких як: Skype, Zoom, Discort, Big Blue Button conference (BBB-конференція) тощо.

Сама практика проведення онлайн занять виявила низку негативних моментів організаційно-технічного, психологічного та освітнього характеру:

1. Новий психологічний стан учасників онлайн-занять. Ефект автономності.

Складність пристосування викладачів та студентів до онлайн-занять через побутові відволікаючі моменти, незвичне позакласне розташування у себе вдома, різноманітність залучених приладів (телефони, планшети, ноутбуки) – зумовили початковий дискомфорт занять, який виявився у низькій онлайн-явці слухачів та недостатній увазі студентів під час проведення занять. В подальшому з підвищенням відповідальності та дисциплінованості студентів, а також загальній культурі спілкування у віртуальному просторі ці явища зійшли нанівець. При цьому ефект автономності, котрий виникав у здобувачів вищої освіти при проведенні онлайн-занять, з часом все менше деформував їх колективну свідомість у діалозі з викладачем. Але до кінця автоном-ефект подолати так і не вдалося.

Що стосується психологічної складності занять у випадку великої кількості студентів, то вона теж була доволі швидко подолана коректною поведінкою учасників й дещо спрощеною подачею викладачем навчального

матеріалу, переорієнтацією напрацювань лекційного часу на самостійну роботу студента. Самі ж технічні засоби спеціалізованих ресурсів дозволяли викладачу працювати одночасно з будь-якою кількістю учасників. Освоєння програмного продукту онлайн-зв'язку викладацьким та студентським середовищем проблемних питань не викликало. Серед викладацького складу спостерігалися лише поодинокі випадки недостатнього процедурного пристосування онлайн-занять до вимог діючої навчально-освітньої програми. Здебільшого це стосувалося літніх викладачів гуманітарного профілю. Серед цієї категорії також мала місце певна складність роботи з мережевим продуктом. Але ці незручності були подолані досить швидко.

2. Неможливість отримання студентами практичних навичок роботи з лабораторним обладнанням та реагентами.

Подолати цю проблему виявилось неможливим. Спеціалізоване лабораторне устаткування знаходиться тільки в університеті. Проведення лабораторних занять йшло у режимі загального показу, що унеможливило напрацювання «м'язової пам'яті» студентів і дуже слабо напрацьовувалася зорова пам'ять. Тобто необхідність безпосередньої присутності здобувачів освіти на цих вправах має першочергове значення.

3. Технічні обмеження.

Програмне-часове обмеження дії безкоштовного програмного продукту, наприклад Zoom, було подолано скачуванням його більш нових версій. Таким чином незручності часового обмеження були подолані повністю. Обмеження інформаційного аудіо- та відеоряду майже не спостерігалося. Сучасний стан інтернет-провайдинга має можливість надавати швидкий інтернет у будь-яку географічну зону України. Там, де його зовсім не було, студенти користувалися мобільним UMS-інтернетом, працюючи на мобільному телефоні.

4. Об'єктивна оцінка академічних навичок та знань студентів.

Об'єктивність оцінювання рівня знань студентів у профілі дистанційного навчання майже не відрізняється від звичайного. Особливо, коли воно торкається оцінювання тестових вправ або текстових реферативно-контрольних робіт здобувачів освіти.

Підсумуємо сказане. За нашими спостереженнями на першому етапі онлайн-занять неявка студентів окремих груп сягала 30-60%, неприпустимих з освітньої точки зору. Застосовані заходи та час цю ситуацію значно виправили. Викладацьке середовище швидко пристосувалося до нових реалій освітнього процесу. При цьому спостерігалося деяке спрощення процесу подачі навчального матеріалу та контролю знань, орієнтованих на самостійну роботу студента. В цілому ж

викладацький склад діяв за схемою розміщення свого лекційного матеріалу на MOODLE-платформі, самостійного опрацювання його студентами і проведення тестово-реферативного контролю знань. Назагал, це є негативним моментом повноцінної академічної освіти у її традиційній формі.

Що стосується студентів, то їх навчання в дистанційному режимі не можна вважати достатньо якісним. Особливо це стосується технічних предметів. Ми маємо велику надію, що з накопиченням позитивного досвіду дистанційного навчання питання психологічної адаптації учасників онлайн-спілкування поступово вирішаться.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Процес диджиталізації світу незворотний. І освіта тут не виключення. Не має значення чи живимо ми в умовах вірусної пандемії або якоїсь іншої глобальної загрози. Сучасне інформаційне суспільство має усі можливості в будь-який час здійснити добровільний перехід на віртуальну освіту з повною відмовою від традиційних форм навчання. Для цього потрібна лише наша згода або згода більшості. У перспективі це може докорінно змінити не тільки усю систему освіти, але й також нашу колективну свідомість та життя. Повна інформатизація і роботизація, домінування штучного інтелекту над природним чекають нас вже у близькому майбутньому. Збереже чи втратить в цих умовах наша цивілізація «людське» обличчя прогнозувати складно, але те, що «цифровізація» може завдати шкоди соціальній природі людини, потрібно говорити вже зараз.

Тому ретельного дослідження вимагають питання психологічних (і не тільки) наслідків широкого застосування дистанційного навчання в закладах середньої та вищої освіти. Також потрібен кваліфікований аналіз сучасних й перспективних онлайн-платформ, що використовуються у ДО, в контексті їх освітньо-педагогічної придатності та психологічної безпеки. Крім того, потребують дослідження принципи корекції робочих програм та навчальних планів з точки зору їх відповідності реаліям інформаційного суспільства з урахуванням того, що дистанційна освіта стає нагальною формою організації навчального процесу у вищій школі.

Література

1. Власенко Л. В. Переваги та недоліки дистанційного навчання. *Професійна підготовка педагога: історичний досвід і виклики сучасності*: збірник наукових праць. Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічно університету ім. І. Франка, 2013. С. 224–228.
2. Гороховський О. І. Методичні аспекти створення навчальної літератури для дистанційного навчання. Київ, 2007. 543 с.

3. Самолюк Н., Швець М. Актуальність і проблемність дистанційного навчання. *Нова педагогічна думка*. 2013. № 1.1. С. 193. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50 (дата звернення: 10.03.2021).
4. Шуневич Б. І. Дистанційне навчання в системі вищої школи Європи та Північної Америки: монографія. Київ : Видавн.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2005. 365 с.
5. Шуневич Б. Теоретичні основи дистанційного навчання: навч. посібн. Львів : Вид-во Нац. ун-ту «Львів. Політехніка», 2006. 244 с.

References

1. Vlasenko, L. V. (2013). Perevahy ta nedoliky dystantsiinoho navchannia [Advantages and disadvantages of distance learning]. *Profesiina pidhotovka pedahoha: istorychnyi dosvid i vyklyky suchasnosti: zbirnyk naukovykh prats*, 224–228. Drohobych: Redaktsiino-vydavnychiy viddil Drohobyskoho derzhavnoho pedahohichno universytetu im. I. Franka (ukr).
2. Horokhovskiy, O. I. (2007). *Metodychni aspekty stvorennia navchalnoi literatury dlia dystantsiinoho navchannia [Methodical aspects of creating educational literature for distance learning]*, 543. Kyiv (ukr).
3. Samoliuk, N., & Shvets, M. (2013). Aktualnist i problemnist dystantsiinoho navchannia [Relevance and problems of distance learning]. *Nova pedahohichna dumka, 1.1.*, 193. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50 (date of appeal: 10.03.2021) (ukr).
4. Shunevych, B. I. (2005). *Dystantsiine navchannia v systemi vyshchoi shkoly Yevropy ta Pivnichnoi Ameriky: monohrafiia [Distance learning in the system of higher education in Europe and North America: monograph]*, 365. Kyiv: Vydavn.-polihraf. tsentr "Kyiv. un-t" (ukr).
5. Shunevych, B. (2006). *Teoretychni osnovy dystantsiinoho navchannia: navch. posibn. [Theoretical foundations of distance learning: tutorial]*, 244. Lviv: Vyd-vo Nats. un-tu "Lviv. politekhnika" (ukr).

ПРОБЛЕМЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ: ОПЫТ И ПЕРВЫЕ ВЫВОДЫ

Е. А. Зеленев, М. В. Кобзарь, В. И. Темиров

В статье рассматривается вопрос об использовании дистанционной формы обучения в качестве повседневной (неоклассической) практики образовательного процесса. Отмечается, что массовое коммуникативное разведение в пространстве носителя и получателя учебной информации создает новую образовательную парадигму, которая нивелирует существующую традиционную модель классно-аудиторного взаимодействия сторон. Утверждается, что полный переход на дистанционное образование противоречит самой сущности высшей школы, а именно: формированию в рамках естественнонаучной среды полноценной социальной и интеллектуальной личности. Предупреждается, что удалённое обучение ни при каких обстоятельствах не может заменить собой классическое

образование, а должно рассматриваться только как вынужденная или вспомогательная мера, ограниченная временем и количеством действия. Определены аспекты исследования феномена дистанционного обучения: учебный, социальный, коммерческий, технический, цивилизационный или гуманитарный. Проанализирован опыт дистанционного обучения в ВНУ им. В. Даля в период первого карантинного ограничения (весенний семестр 2020 г.). Отмечены основные виртуальные платформы и системы, задействованные в этом процессе: MOODLE, Skype, Zoom, Discort, Big Blue Button conference. Выявлены отрицательные ситуативные и перспективные моменты массового применения дистанционной системы обучения, а именно: эмоционально-психологические, гуманитарно-образовательные, процедурные и учебно-технические. Сделаны выводы о необратимости процесса «цифровизации» общества, и, в первую очередь, в сфере образования, и о необходимости тщательного исследования вопросов социально-психологических последствий широкого распространения дистанционного обучения в образовательных учреждениях среднего и высшего звена.

Ключевые слова: дистанционное обучение, высшее образование, опыт дистанционного обучения, онлайн обучение.

PROBLEMS OF DISTANCE LEARNING: EXPERIENCE AND FIRST CONCLUSIONS

E. A. Zelenov, M. V. Kobzar, V. I. Temirov

The article discusses the use of distance learning as a daily (neoclassical) practice of the educational process. It is noted that mass communicative breeding in the space of the bearer and the recipient of educational information creates a new educational paradigm that levels out the existing traditional model of classroom interaction between the parties. It is argued that a complete transition to distance education contradicts the very essence of higher education, namely: the formation of a full-fledged social and intellectual personality within the natural scientific environment. It is warned that distance learning can under no circumstances replace classical education, but should be considered only as a forced or auxiliary measure, limited by the time and amount of action. The aspects of the study of the phenomenon of distance learning are determined: educational, social, commercial, technical, civilizational or humanitarian. The experience of distance learning at V.N. V. Dahl during the period of the first quarantine restriction (spring semester 2020). The main virtual platforms and systems involved in this process are highlighted: MOODLE, Skype, Zoom, Discort, Big Blue Button conference. The negative situational and perspective aspects of the mass use of the distance learning system are revealed, namely: emotional-psychological, humanitarian-educational, procedural and educational-technical. Conclusions are drawn about the irreversibility of the process of "digitalization" of society, and, first of all, in the field of education and the need for a thorough study of the issues of social and psychological consequences of the widespread use of distance learning in educational institutions of the middle and higher level.

Key words: Distance learning, higher education, distance learning experience, online learning.

Зеленов Євгеній Анатолійович – доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: olmer1954@gmail.com

Зеленов Евгений Анатольевич – доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики Восточноукраинского национального университета им. Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: olmer1954@gmail.com

Zelenov Evgeniy Anatoliyovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor of Pedagogy Department of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: olmer1954@gmail.com

Кобзар Марина Вікторівна – аспірантка 3-го курсу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: kobzarnt@meta.ua

Кобзарь Марина Викторовна – аспірантка 3-го курсу Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: kobzarnt@meta.ua

Kobzar Maryna Viktorivna – 3rd year postgraduate student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: kobzarnt@meta.ua

Теміров Володимир Іванович – аспірант 3-го курсу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: pravozakona16@gmail.com

Темиров Владимир Иванович – аспірант 3-го курсу Восточноукраинского национального университета имени Владимира Даля (г. Северодонецк, Украина). E-mail: pravozakona16@gmail.com

Temirov Volodymyr Ivanovych – 3rd year postgraduate student, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: pravozakona16@gmail.com